

Cantallops sota el domini de l'Albera.

Qualitat paisatgística de la conca del Llobregat d'Empordà

Pilar de Bolós,
Enric Bordas
i Pere Llorens

L'article que presentem a continuació és l'extracte del treball de valoració de la qualitat del paisatge en un espai i temps concrets: la conca del riu Llobregat d'Empordà entre els anys 1989 i 1991 (vegeu mapa núm. 1).

L'estudi s'ha realitzat bàsicament a través de l'observació directa, tant en el sentit de captar nosaltres mateixos les sensacions, com de percebre-les en l'expressió de la gent que hi viu o utilitza aquest espai per alguna raó.

L'objecte general és el de valorar el paisatge de cada una de les àrees en què hem dividit la zona d'estudi, per tal d'obtenir una puntuació global per a cada una d'elles, atenent a les diverses conques dels rius i rieres i contemplat aspectes com el relleu, la vegetació, els conreus, el curs fluvial, la netedat ambiental, els riscos, l'activitat humana, l'interès humà...

Cada àrea rep una numeració i una lletra per a la seva identificació (vegeu mapa núm. 2).

La zona d'estudi

Està situada al nord de la comarca de l'Alt Empordà amb una extensió aproximada de 318 km². Consta de 15 municipis, comptant només els que hi tenen inclòs el nucli urbà. Són: la Vajol, Agullana, Darnius, la Jonquera, Biure, Cantallops, Capmany, Masarac (i Vilarnadal), Sant Climent Sescebes, Mollet de Peralada, Espolla, Rabós, Cabanes, Peralada i el municipi fronterer dels Límits-el Pertús.

Es tracta d'una zona molt variada amb una part muntanyosa al nord, amb el puig Neulós com a cota més alta, la típica plana al·luvial empordanesa al sud i, entremig, una zona de sòl pobre que en bona part hom anomena «aspres».

La xarxa del Llobregat es completa amb els seus afluents: riera de Gou, el Ricardell, el Torrelles, l'Anyet, l'Orlina i molts altres còrrecs i rieres. D'aparència tranquil·la, poden enfollir sobtadament quan el llevant produeix pluges torrencials en les seves capçaleres.

El clima és mediterrani humit, però es produeixen molts microclimes en funció de l'alçada, l'orientació, la vegetació i els vents. La tramuntana és un element fonamental i definidor d'aquestes contrades.

Mentre la indústria és pràcticament inexistent, l'agricultura és la base de l'activitat econòmica, juntament amb els serveis, sobretot fronterers (actualment en una situació molt delicada). Farratges, cereals, hortalisses i fruiters dominen la plana, mentre que la vinya i l'olivera són la base de les zones més pobres. En ramaderia destaquen els sectors vaquí i porcí, fonamentalment en sistema d'estabulació, encara que cal fer esment de les pastures a muntanya de ramats d'ovelles i vaques de la raça fagina, típica de l'Albera.

El bosc més representatiu és la sureda, combinat amb l'alzinar. A les parts més altes hi apareixen rouredes, fagedes i castanyedes. Hi ha, però, bona part del territori cobert de la típica brolla mediterrània.

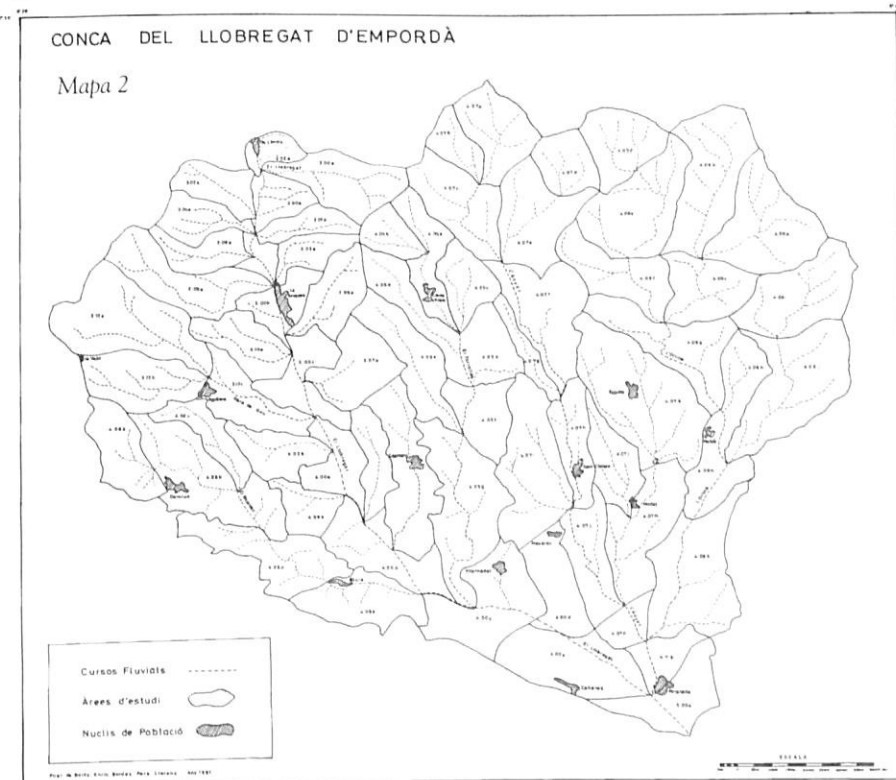
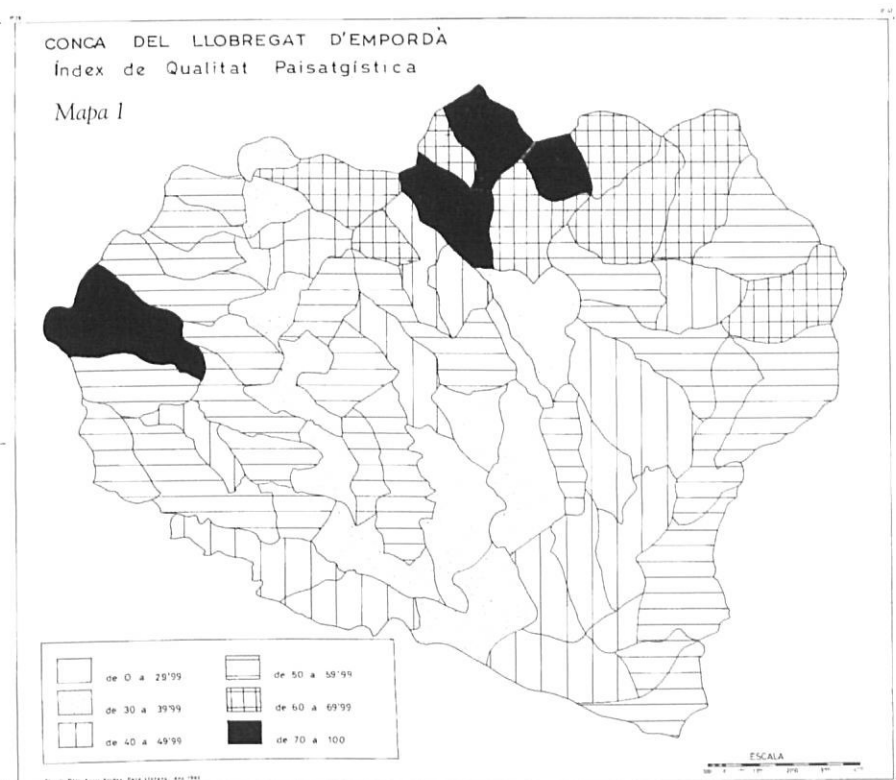
La presència de l'autopista A-7 i la N-II, dos dels eixos més importants de fluxos humans i econòmics entre el nord i el sud d'Europa, fa d'aquestes terres un lloc de pas.

Forma part d'aquesta zona la major part del paratge natural de l'Albera i la totalitat de la base militar de Sant Climent.

Cal destacar la presència de més de 20 basses controlades amb els seus valors faunístics i de vegetació i l'existència de diverses espècies animals en perill d'extinció, com la tortuga mediterrània i diverses aus rapinyaires protegides.

Aquestes terres han estat testimoni de nombrosos fets històrics, fins i tot contemporanis. Ho podem constatar pel fet d'observar diversos monuments megalítics, romans, preromànics, romànics, de defensa i modernistes. La seva localització fronterera ha afavorit o ha fet patir conseqüències als seus habitants al llarg del temps.

En general podem afirmar que la major qualitat està situada a les capça-

Tapissat de conreu amb separadors.
Vista de la plana alta empordanesa.

Gran part de la zona era dominada per la vinya.
Contrast estacional.

Els Estanys. Riquesa de vegetació i fauna d'aiguamolls.
Zona de terraprims

leres (sobretot Anyet i riera de Gou) i la pitjor a dues zones localitzades, una a la conca del propi Llobregat, corresponent amb les vies de comunicació importants, i una altra en una zona entre les conques del Torrelles i de l'Anyet, que s'utilitza per a qüestions militars.

Destaca el fet que les àrees negatives no són necessàriament les de la plana i les de més activitat humana, malgrat que quedi demostrat que aquest és un factor decisiu. (Vegeu mapa núm. 3 i llistat núm. 1).

Aspectes problemàtics

El fet que els llocs més habitats, àrees del Llobregat, obtinguin en general mals resultats, denota que l'activitat humana perjudica el paisatge. Les vies de comunicació i els serveis relacionats amb aquestes en són la causa essencial.

En la majoria de pobles apareixen contrastos de textures, d'alçades i de colors en els edificis, que indiquen que hi ha poc control per part de les administracions en aquest sentit. El fenomen de les urbanitzacions deslligades de la xarxa urbana afavoreix l'aïllament dels seus habitants i la seva poca integració en la vida del poble.

Tant en l'interior dels nuclis com fora s'observa un problema estètic derivat de les línies elèctriques i telefòniques. Gran quantitat de fils travessen els carrers d'una banda i l'altra i grans torres metàl·liques creuen els boscos o els camps.

En les construccions aïllades constatem tres inconvenients: l'abandó de molts masos, sobretot a muntanya, l'autoconstrucció de barraques que esdevenen xalets d'estiueig pobre i l'estructura de les granges, arremolinades en el millor dels casos, però sovint a totxana vista i amb els dipòsits de pinso que les sobrepassen.

L'abandonament dels masos porta diverses conseqüències: es deixen de treballar les terres, el mas es va enrunant a poc a poc, els camps abandonats es cobreixen de brolla i augmenta el risc d'incendi sigui per aquest tipus de vegetació o per la manca de persones que cuiden l'entorn. Conrear a muntanya o a les zones intermèdies de sòls pobres pot no ser positiu econòmicament, però valdria la pena preguntar-se si és productiu per a la societat. L'olive-

ra i la vinya, signes d'identitat de la major part de la zona, estan en recessió.

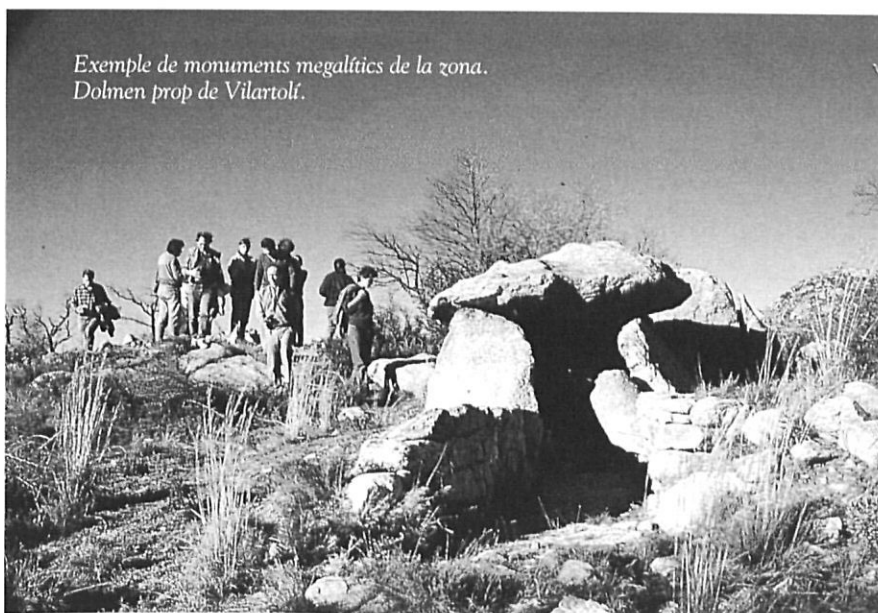
Moltes vinyes abandonades, malgrat que n'hi hagi alguna de nova, o oliverars que només es mantenen als marges dels camps en són la mostra clara. L'exploració turística d'aquests béns està molt allunyada a la d'altres zones amb denominacions d'origen.

El tipus de bosc que millor defineix la zona és la sureda. Hi ha, però, problemes importants a moltes parts de la conca: desforestació gairebé total a moltes àrees de l'est; abundància de zones cremades, algunes irrecuperables sense una actuació; reforestació amb espècies equivocades (pins i eucaliptus) i pèrdua de bosc de ribera en moltes àrees de la plana o intermèdies.

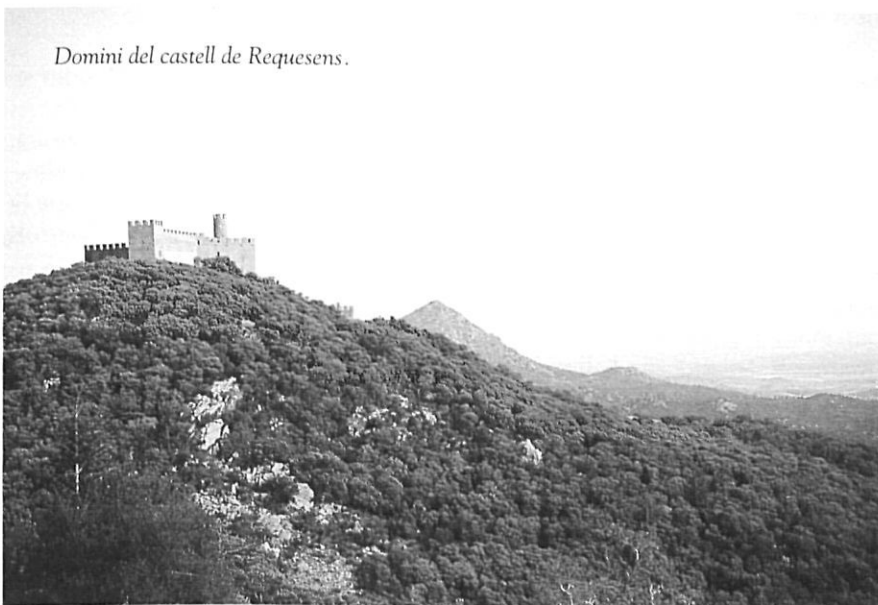
Existeixen diversos factors de risc d'incendi que fan que aquest sigui elevat: l'abandonament de les terres de conreu, l'ocupació d'aquestes per la brolla i l'absència del pagès que les vetlla; existència de la tramuntana; les pràctiques de tir al camp militar; les vies de comunicació i la presència de molts abocadors poc controlats.

Els cursos fluvials són pobres en aigües superficials. La majoria no porten aigua durant l'època de l'estació seca i molts rierols només ho fan quan plou. Això no vol dir, però, que aquests rius no puguin enfollir sobtadament. El risc d'inundació és elevat, sobretot a la plana. Si a les causes normals hi afegim factors com boscos cremats, que fan que les pluges arrosseguin quantitat de materials, i ponts amb els ulls massa petits, que faciliten la taparada, tindrem un agreujament del risc. La por al foc i a l'aigua són, amb raó, sentiments profundament arrelats en els habitants d'aquesta comarca.

La qualitat ambiental és, potser, el bé més remarcable de la zona, malgrat sigui per una causa involuntària: la poca activitat industrial. Els problemes provenen de focus concrets fàcilment detectables: l'autopista i la N-II, amb sorolls continuats de vehicles i l'emissió corresponent de gasos i deixalles dels passavolants, sorolls ocasionals a la zona militar, efecte de moltes poblacions que aboquen les seves aigües residuals sense depurar o de forma deficient, pobres condicions dels abocadors municipals o altres d'espòradsics amb perill de filtracions i incendis, l'existència de moltes granges sense cap

*Exemple de monuments megalítics de la zona.
Dolmen prop de Vilartolí.*

Domini del castell de Requesens.

Abocador d'escombraries municipal.

Efecte d'un incendi recent.

Salt de Fitó.

mena de sanejament, i també l'ús cada vegada més freqüent de cotxes i motos de muntanya.

Aquesta zona, per la seva localització estratègica, ha estat terra de fets històrics, que han deixat una empremta important en el territori. Elements de defensa (castells i torres de vigilància), monuments megalítics, monestirs, ermites romàniques i troballes del coll de Panissars en són una mostra. Aquesta importància contrasta amb la poca coneixença que se'n té i de l'estat d'abandonament total en què es troben, tret de comptades excepcions.

També tenen un especial interès les basses, amb una gran riquesa en fauna i vegetació; les espècies protegides, la tortuga mediterrània i les aus rapinyaires; i també els miradors naturals, els salts d'aigua, les rescloses i alguns boscos concrets... però poques persones saben que existeixen.

Possibles solucions

Calen actuacions urgents en diversos àmbits per tal de frenar certes tendències i reconduir cap a situacions on pugui dominar l'harmonia entre les persones i el medi natural, sense oblidar que aquestes persones han de tenir una qualitat de vida suficient.

S'ha de frenar el procés d'abandonament de masos i de terres de conreu. Procurar que s'habitin els masos abandonats i es treballin les terres que els corresponen, afavorint la

instal·lació de persones amb aquests interessos. A la zona muntanyosa es podria potenciar l'activitat de pastura, amb complements per part de l'administració a condició d'ajudar en la tasca de vigilància del bosc, controls d'incendis i extinció i atenció i control de l'excursionista, prèvia una forta promoció de l'Albera com a paratge natural. A la plana, s'han d'afavorir els conreus propis del lloc, i evitar els que li són estranys o els que produeixen pobresa en el sòl; en ramaderia, considerem més beneficiós el sector vaquí que el porcí, ja que el primer implica el conreu de les terres i el segon no. En les àrees intermèdies, és urgent deturar l'abandonament i canviar la tendència, és a dir, la recuperació de la vinya i olivera. No cal dir que les persones que es dediquin a aquestes tasques haurien de ser ajudades en la inversió i posteriorment en l'elaboració i comercialització de la seva producció. És senzillament *improcedent*, en termes de paisatge, oferir subvencions per arrencar vinyes o per abandonar la producció de llet.

S'hauria de potenciar una ruta cultural, d'esbarjo i comercial en relació a aquestes produccions, amb exposicions, restaurants i comerços tots ells relacionats amb el raïm, el vi i l'oli d'oliva. Potser haurem d'aprendre d'altres països propers que aconsegueixen treure profit de molts menys.

Els pobles haurien de ser més atractius, oferir una imatge més polida,

i evitar contrastos de colors, textures, alçades i volum. Caldria impedir la construcció d'urbanitzacions deslligades de la vila, solucionar la qüestió de les línies telefòniques i elèctriques, soterrar-les, i tenir una major cura dels elements urbans amb un servei eficient de manteniment.

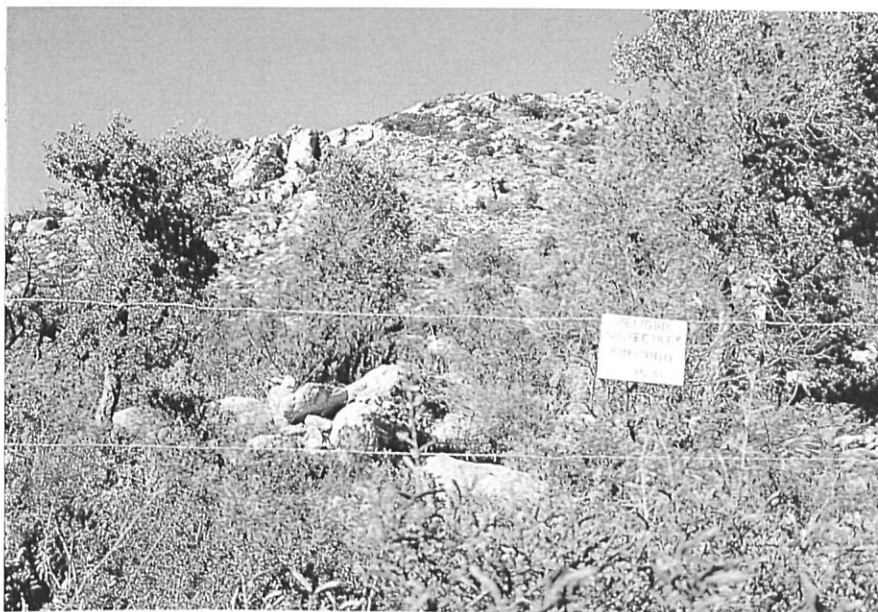
Fora del nucli urbà, les construccions han de mantenir l'estructura típica del mas empordanès i impedir les edificacions a les carenes. Evitar la construcció de barraques que es van transformant en segones residències pobres. Buscar una arquitectura econòmica per a les granges, però defugint el prefabricat, els grans dipòsits de pinso i creant cisternes degudament impermeabilitzades i tancades per als purins.

Les vies de comunicació han d'adaptar-se al màxim possible a cada un dels entorns que travessen, suprimint l'arquitectura estandarditzada dels serveis. Han d'estar degudament separades del bosc per tal d'evitar incendis i insonoritzades amb arbustos o arbredes per tal de no trencar la tranquil·litat de les persones i de la fauna. Hi ha d'haver llocs de parada amb serveis de manteniment i d'atenció al viatger. *Cal retirar les restes dels cartells anunciadors que hi havia en altres temps, que colpegen el paisatge amb més força que els propis anuncis.*

Les presses per restablir la cobertura vegetal s'ha demostrat que no són efectives. Només cal veure els resultats dels incendis en les repoblacions de

Es mantenen les pastures en molta part del territori.

Perill! Projectils. No passeu!

pins: no en queda res. Es fa necessari repoblar amb espècies pròpies del país i resistents a l'elevat risc d'incendi. La sureda és la més adient per a la major part del territori ja que participa de les característiques esmentades i, a més, pot oferir uns beneficis econòmics a llarg termini a través de la recuperació de la indústria del suro.

La recuperació del bosc de ribera en moltes àrees en les quals ha desaparegut és una de les prioritats ja que protegeix els marges dels rius i afavoreix la filtració de l'aigua. Dóna, així, una imatge serpentejant ja sigui en combinació amb conreus o altres tipus de bosc i trencant la monotonia del verd del bosc dominant de fulla perenne.

L'aigua és un bé escàs en la major part del territori, no se'n pot fer un ús indiscriminat ja que acabariem amb tots els cursos superficials i, poc a poc, els subterranis. Activitats de gran consum d'aquest element no són adients. Considerem oportú treballar en el reaprofitament de les aigües residuals per al regadiu i altres activitats industrials. També es fa necessària la dotació de depuradores que funcionin de forma efectiva. Situacions com les dels Límits, Capmany o altres requereixen solucions urgents.

L'abocament de residus sòlids pel sistema de fer un forat i enterrar-los posteriorment s'ha d'acabar. Els municipis, o bé han d'adequar els seus abocadors o utilitzar el comarcal. Cal, però, una mentalització de la població

per tal de fer possible el reaprofitament de les deixalles a partir d'una prèvia selecció.

La recent normativa sobre l'ús de vehicles a motor a la muntanya pot afavorir la protecció del medi. Fruir de la natura no vol dir trepitjar-la. Caldria, abans, afavorir la creació de zones d'aparcament amb serveis de guies, itineraris, lloguer de bicicletes, excursions amb cavalls, carruatges o a peu.

Conclusions

La conca del Llobregat d'Empordà és una zona amb molta diversitat. La part muntanyosa té una gran riquesa de paisatges, però un abandonament preocupant dels masos. La plana posseeix una gran riquesa agrícola, però l'activitat humana hi produeix ràpides transformacions. Entremig tenim els terraprimis, zones de sòls pobres amb conreus típicament mediterranis com la vinya i l'olivera, en profund declivi.

La crisi del suro, l'agrícola i posteriorment la fronterera, fonts de vida d'altres temps, fan pensar en canvis. És l'oportunitat de plantejar-se la situació i reorientar-la, tenint en compte algunes qüestions bàsiques:

- Evitar una transformació radical d'ús agrícola a un altre dedicat exclusivament al lleure (camps de golf, aeròdroms...).
- Evitar la instal·lació d'activitats forànies que no tinguin en compte els valors tradicionals de la zona.

- Promoure desproporcionadament un intent d'industrialització que excedeixi els límits de capacitat.

- Evitar que continuï essent, per a la gran majoria de població, únicament un simple lloc de pas que no comporta cap benefici.

- Evitar els desequilibris territorials amb una concentració creixent cap als grans nuclis urbans. Fet força accentuat des de fa temps.

Per contra, hem de donar suport a una sèrie d'iniciatives que vagin en un altre sentit, com ara:

- Potenciació i promoció de la vinya, olivera i surera com a productes tradicionals de la zona empordanesa, que permetin la seva supervivència i alhora la creació d'una indústria derivada.

- Promoció turística dels diferents valors tradicionals de la zona (agrícoles, comercials...) aprofitant la gran aflluència turística de la costa.

- Promoció d'itineraris arquitectònics i de natura que permetin la seva coneixença a un major nombre de persones.

- Afavorir l'ocupació dels masos per part de persones que vulguin tenir cura de l'habitatge i de les terres circumdants, col·laborant en tasques de vigilància, guiatge i hostalatge al visitant.

Pilar de Bolós, Enric Bordas i Pere Llorens són llicenciats en Geografia.